

บทที่ ๓

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา : มหาวงศ์ ทีปวงศ์ และศาสนวงศ์

รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

ผศ.ดร.มัน เสือสูงเนิน

ผศ.พิพัฒน์ คงประเสริฐ

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มหาวงศ์ได้

๒. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทีปวงศ์ได้

๓. วิเคราะห์ความเป็นมา ผู้แต่ง แรงจูงใจของผู้แต่ง ลักษณะการแต่ง เนื้อหาโดยสังเขป คุณค่า และการนำมาประยุกต์ ของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนวงศ์ได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง มหาวงศ์
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ทีปวงศ์
- วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ศาสนวงศ์

๓.๑ ความนำ

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศที่ประชาชนเป็นชาวพุทธ มีสืบมาอย่างต่อเนื่องทั้งการเล่าประวัติความเป็นมา บันทึกการนับถือและประวัติศาสตร์ ศาสนาของชนชาตินั้น แต่ละเรื่องมีคุณค่าเวลาผ่านไปเรื่องราววรรณกรรมทำให้คนในประเทศหรือผู้สนใจประวัติศาสตร์ได้รับองค์ความรู้ในคัมภีร์วรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ศึกษาในบทนี้ มี ๓ เรื่อง คือ ๑) มหาวงศ์ ของ พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต ๒) ที่ปวงค์ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ๓) ศาสนวงศ์ ของ พระปัญญาสามี ชาวพม่า

๓.๒ มหาวงศ์

๓.๒.๑ ความเป็นมา

มหาวงศ์เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมของประเทศศรีลังกา บันทึกประวัติศาสตร์ของชาวศรีลังกาตั้งแต่สมัยพระเจ้าวิชัย พ.ศ. ๑ จนถึงยุคสุญสิ้นราชวงศ์กษัตริย์ในประเทศศรีลังกาสมัยพระเจ้าสิริวิกรมหรือศรีวิกรม พ. ศ. ๒๓๕๘ เมื่อประเทศลังกาดกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เรื่องมหาวงศ์ก็เป็นอันยุติลงเพียงเท่านั้น^๑ มหาวงศ์เป็นพงศาวดารลังกาสมบูรณ์แบบ ยากที่ประเทศใดมีหลักฐานเกี่ยวกับราชวงศ์ครบถ้วนจากยุคแรกจนถึงราชวงศ์ได้อย่างมหาวงศ์ มหาวงศ์ยังเป็นตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา เรื่องพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกและพระราชาเริ่มตั้งแต่ยุคพระเจ้ามหาสมมติในชมพูทวีป พระเจ้าวิชัยปฐมบรมกษัตริย์เกาะลังกา จนถึงพระเจ้าสิริวิกรมหรือศรีวิกรมราชวงศ์สุดท้าย และเรื่องพระพุทธศาสนาที่แพร่ไปยังนานาประเทศ ลังกาเป็นประเทศที่มีวิบากกรรมไม่น้อย เพราะตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติหลายต่อหลายครั้ง...โดยตกเป็นของโปรตุเกสเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๘ ถึง ๒๒๐๑ รวมเวลา ๑๕๓ ปี... ก่อนตกมาเป็นของฮอลันดา จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๙ รวม ๑๓๘ ปี ทำที่สุดตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษอีก ๑๕๒ ปีเต็ม ๆ รวมเวลาที่ต่างชาติปกครองทั้งสิ้น ๔๔๓ ปี^๒ นักประวัติศาสตร์ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงกันมาก โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งรับอิทธิพลคำสอนพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์โดยตรง ในบรรดาวรรณกรรมบาลีนอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ไม่มีวรรณกรรมเรื่องใดที่ได้รับการอ้างอิงมากกว่ามหาวงศ์

ในประเทศไทย การแปลมหาวงศ์มีหลายครั้ง ที่มีหลักฐานแน่ชัด ได้แก่^๓

ครั้งที่ ๑ แปลมหาวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแปลมหาวงศ์ขึ้น เมื่อจุลศักราช ๑๑๕๘ พุทธศักราช ๒๓๓๙

^๑ ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, คำนำ, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า (๑๘-๑๙)

^๒ <http://webcache.googleusercontent.com/> (๕ เมษายน ๒๕๕๔)

^๓ สุเทพ พรเมเลิศ, คัมภีร์มหาวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) บทนำ (๒๔-๒๘).

ครั้งที่ ๒ แปลมหาวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้แปลเนื้อความในมหาวงศ์บางบทจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในวิหารพระไสยาสน์ผนังบนหน้าต่าง แบ่งเป็นห้อง มี ๓๒ ห้อง

ครั้งที่ ๓ แปลมหาวงศ์สมัยรัชกาลที่ ๕ ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๓ สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ รับสั่งให้พระยาปริยัติธรรมธาดา(แพ ตาละลักษมณ์) แปลมหาวงศ์เพิ่มเติมต่อจากฉบับหลวง ๒ เล่ม คือ ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๓๗ จนถึงปริจเฉทที่ ๖๔ รวม ๒๘ ปริจเฉท และได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์โท พระยาอรรณการประสิทธิ์ (คุณดิลก) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓

ครั้งที่ ๔ แปลคัมภีร์มหาวงศ์ ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวงศ์ฉบับนี้เป็นฉบับที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดำเนินการ มอบหมายให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเทพ พรหมเลิศ (ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศศ.ม.) อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แปล ทั้งภาค ๑ และภาค ๒ จำนวน ๙๙ บท ภาคผนวก ๖ บท รวมทั้งสิ้น ๕,๐๕๕ คาถา ฉบับนี้ถือเป็นฉบับแปลจบบริบูรณ์เป็นครั้งแรก

มหาวงศ์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้ต้นฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย பிரวรรตจากต้นฉบับของศรีลังกา พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ผู้ตรวจชำระคือพระพุทฺธทตฺเถระ ได้ต้นฉบับบาลีอักษรสิงหลจากพระอาจารย์มหาแสวง โชติปาโล ผู้อำนวยการอธิธรรมโชติกวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ จังหวัดนนทบุรี พร้อมกับต้นฉบับที่ปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ของ โสมานันตะภิกษุ ชาวศรีลังกา นิกายสยามวงศ์ เป็นฉบับพิมพ์ดีด จำนวน ๓๐๐ หน้า กระดาษฟูลสเก็ป ต้นฉบับของศรีลังกา ความยาว ๙๙ บท รวมภาคผนวก ๑๐,๐๑๐ คาถา (หนึ่งหมื่นสิบคาถา) ความหนา ๗๒๘ หน้า เมื่อปริวรรตพิมพ์เป็นภาษาบาลีอักษรไทย จัดรูปเล่มความหนาประมาณ ๙๐๐ หน้ากระดาษ รวมค่านุโมทนา บทนำ ดรฺรชนี และอื่น ๆ ประมาณ ๑,๐๐๐ หน้า แบ่งพิมพ์ ๒ ภาค (๒ เล่มหนังสือ)

๓.๒.๒ ผู้แต่ง

ผู้แต่งมหาวงศ์คือ พระมหานาม แต่งกันหลายยุคหลายคราว มีผู้แต่งหลายคน

๓.๒.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ทรงอธิบายวัตถุประสงค์การแต่งมหาวงศ์ ว่า เพื่อจะเรียบเรียงตำนานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปเป็นสำคัญ หนังสือมหาวงศ์มีทั้งเรื่องพงศาวดารบ้านเมือง และเรื่องประวัติพระพุทธศาสนาประกอบกัน เมื่อเป็นหนังสือเก่าจึงเป็นที่นับถือกันทั้งในทางพงศาวดารบ้านเมืองแลในทางพระศาสนา โดยถือว่าเป็นหนังสือสืบอายุพระศาสนา

๓.๒.๔ ลักษณะการแต่ง

มหาวงศ์ เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เรียกว่า ปัชชพันธ์ คือ คาถาพันธ์ มีลีลาการเรียบเรียงด้วยภาษางดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ โดยเฉพาะ ๓๗ บทแรกได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณกรรมที่ยอมเยียมทั้งทางภาษาและอรรถรส ข้อนี้แสดงถึงความเป็นยอดกวีของผู้แต่งที่แต่ง(รจนา)เป็นคาถา นับได้จำนวน ๑๐,๐๐๗ คาถา (หนึ่งหมื่นเจ็ดคาถา) กระนั้นยังมีคุณนิยบท (ร้อยแก้ว) ปนอยู่แห่งหนึ่ง(ไม่นับข้อความตอนจบแต่ละบท) ที่ท่านนำมาจากพระอภิธรรมปิฎก ยมก (อภิ.ย. ๓๙/๑/๑) คือตอนที่พระสิทธควเถระถามปัญหาในจิตตยมกกับโมคคลีบุตรตีสสมานพ (บทที่ ๕ ข้อ ๑๔๖) ดังนั้น การที่เหล่าบัณฑิตกล่าวว่ามหาวงศ์เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยกรองจึงเป็นการกล่าวโดยนัยที่เรียกว่าตีพหุหลนัย ซึ่งเป็นนัยที่นำมาใช้กรณีต้องการเรียกชื่อกลุ่ม โดยเอาชื่อสมาชิกที่มีจำนวนมากกว่ามาเป็นชื่อกลุ่ม อันนี้ก็เปรียบได้กับการที่กล่าวกันว่า “ป่าไฟ” ป่าไฟมิใช่ว่าจะมีแต่ต้นไม้ ย่อมจะมีไม้อื่นปนอยู่บ้าง แต่เนื่องจากไม้ไฟมีจำนวนมากกว่าต้นไม้ชนิดอื่น จึงถูกเรียกว่าป่าไฟ^๔

ประเภทฉันทลักษณ์ที่ผู้แต่งเลือกใช้ ประกอบด้วยฉันท ๒ ประเภท คือ

๑) มาตรการพฤติ (มตตาวฤติ) คือฉันทที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนมาตราเป็นเกณฑ์

๒) วรรณพฤติ (วณณวฤติ) ฉันทที่นับพยางค์โดยกำหนดจำนวนคำเป็นเกณฑ์

คาถาประพันธ์ในมหาวงศ์ มี ๓ ประเภท คือ

๑. สมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ บาท ประกอบด้วยคณะ ครุ, ลหุ เหมือนกันทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มคาถามีอินทรวีเชียร เป็นต้น ประกอบด้วยคาถามีพยางค์ตั้งแต่ ๑๑ พยางค์ ถึง ๒๒ พยางค์

๒. อหุสมคาถา คาถาที่มีลักษณะเหมือนกันอย่างละครึ่ง คือ บาทคี่ (๑, ๓) เหมือนกัน บาทคู่ (๒, ๔) เหมือนกัน ได้แก่ กลุ่มอุปัชฌาติคาถา (เช่นบาทคี่เป็นอินทรวีเชียร บาทคู่เป็นอุปัชฌาติ) และโอปัจฉันทสกคาถา

๓. วิสมคาถา คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประกอบด้วยคณะ ครุ, ลหุ แตกต่างกันได้แก่ กลุ่มคาถามีปรัชญาวัตร เป็นต้น มีมากที่สุด ในมหาวงศ์

๓.๒.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

มหาวงศ์ที่ศึกษาในบทนี้ เป็นฉบับแปลของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี ๒ ภาค ๆ ละ ๑ เล่ม ภาคที่ ๑ ตั้งแต่บทที่ ๑-๖๐ ภาคที่ ๒ ตั้งแต่บทที่ ๖๑-บทที่ ๙๙ ภาคผนวกบทที่ ๙๑-๙๔ จบด้วยคำสดุดีมหาวงศ์

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าบทนำ (๓๒).

มหาวงศ์ ภาค ๑ (เล่ม ๑)

บทที่ ๑ ตถาคตนิคมณะ : การเสด็จมา(เกาะลังกา)ของพระตถาคต หลังได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ทรงบำเพ็ญบารมีจนได้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระศาสนาแล้วเสด็จมาเกาะลังกา ๓ ครั้ง

บทที่ ๒ มหาสมมวังสะ : วงศ์ของพระเจ้ามหาสมมต พระพุทธเจ้าผู้สืบสายจากวงศ์พระเจ้ามหาสมมต พระราชาพระองค์แรกยุคต้นกัป จนถึงพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา พระนางมายาพุทธมารดา

บทที่ ๓ ปฐมสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๑

บทที่ ๔ ทุตติยสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๒

บทที่ ๕ ตติยัมมสังคีติ : สังคายนาครั้งที่ ๓

บทที่ ๖ วิชยาคมนะ : การเสด็จมาของพระเจ้าวิชัย

บทที่ ๗ วิชยาภิเสกะ : การอภิเษกพระเจ้าวิชัย

บทที่ ๘ ปันฑุวาสุเทวภิเสกะ : การอภิเษกพระเจ้าปันฑุวาสุเทพ

บทที่ ๙ อภยาภิเสก : การอภิเษกเจ้าอภัย

บทที่ ๑๐ ปันฑุกาภยาภิเสกะ : การอภิเษกเจ้าปันฑุกาภัย

บทที่ ๑๑ เทวานัมปิยติสสาภิเสกะ : การอภิเษกเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

บทที่ ๑๒ นานาเทสปสาทะ : ความเลื่อมใสจากนานาชาติ

บทที่ ๑๓ มหินทาคมนะ : การมาของพระมหินทเถระ

บทที่ ๑๔ นครูปเวสะ : การเข้าไปสู่พระนคร(ของพระมหินท์)

บทที่ ๑๕ มหาวิหารปฏิคคหณะ : การรับมหาวิหาร

บทที่ ๑๖ เจตียปัพทวิหารปฏิคคหณะ : การรับเจตียบรรพตวิหาร

บทที่ ๑๗ ธาตุอาคมนะ : การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ(มายังเกาะลังกา)

บทที่ ๑๘ มหาโพธิคหณะ : การรับต้นพระศรีมหาโพธิ์

บทที่ ๑๙ โพธิอาคมนะ : การอัญเชิญต้นพระศรีมหาโพธิ์ (มายังเกาะลังกา)

บทที่ ๒๐ เถรปรินิพพานะ : การปรินิพพานของพระเถระ

บทที่ ๒๑ ปัญจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์

บทที่ ๒๒ คามณีกุมารสูติ : การประสูติของพระคามณีกุมาร

บทที่ ๒๓ โยธลาภะ : การได้ทหาร

บทที่ ๒๔ เทวภาคิกยุทธะ : การรบของกษัตริย์ ๒ พี่น้อง

บทที่ ๒๕ ทุณฐคามณีวิชยะ : ชัยชนะของพระเจ้าทุณฐคามณี

- บทที่ ๒๖ มริจวิภูฏิวิหารมหะ : งานฉลองมริจวิภูฏิวิหาร
บทที่ ๒๗ โลหปาสาทมหะ : งานฉลองโลหะปราสาท
บทที่ ๒๘ มหาอุปสาธนลาภะ : การได้ปัจจัยที่ทำให้สร้างพระมหาสถูปสำเร็จ
บทที่ ๒๙ ฐุปารัมภะ : เริ่มก่อสร้างพระสถูป
บทที่ ๓๐ ธาตุคัพภรจนะ : สร้างห้องพระบรมสารีริกธาตุ
บทที่ ๓๑ ธาตุนิธานะ : บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
บทที่ ๓๒ ตุสิตปุรคมนตรี : เสด็จสู่ตุสิตบุรี
บทที่ ๓๓ ทสราชกะ : พระราชา ๑๐ พระองค์
บทที่ ๓๔ เอกาทสราชที่ปนนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๑๑ พระองค์
บทที่ ๓๕ ทวาทสราชกะ : พระราชา ๑๒ พระองค์
บทที่ ๓๖ ตโยทสราชกะ : พระราชา ๑๓ พระองค์
บทที่ ๓๗ นรราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
บทที่ ๓๘ ทสราชกะ : พระราชา ๑๐ พระองค์
บทที่ ๓๙ ราชทวยที่ปนนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๒ พระองค์
บทที่ ๔๐ อัญฐุราชกะ : พระราชา ๘ พระองค์
บทที่ ๔๑ ทวีราชกะ : พระราชา ๒ พระองค์
บทที่ ๔๒ นรราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
บทที่ ๔๓ จตุราชกะ : พระราชา ๔ พระองค์
บทที่ ๔๔ ตีราชกะ : พระราชา ๓ พระองค์
บทที่ ๔๕ มาณวัมมราชะ : พระเจ้ามาณวัมมะ
บทที่ ๔๖ นรราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์
บทที่ ๔๗ ปัญจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์
บทที่ ๔๘ เอกราชะ : เอกราช
บทที่ ๔๙ ราชทวยที่ปนนะ : แสดงเรื่องพระราชา ๒ พระองค์
บทที่ ๕๐ ทวีราชกะ : พระราชา ๒ พระองค์
บทที่ ๕๑ ปัญจราชกะ : พระราชา ๕ พระองค์
บทที่ ๕๒ ตีราชกะ : พระราชา ๓ พระองค์
บทที่ ๕๓ ลังกาวิโลปะ : บุคคลันเกาะลังกา
บทที่ ๕๔ นรราชกะ : พระราชา ๖ พระองค์

บทที่ ๕๕ โรหณาราตีวิชยะ : ชัยชนะเหนือข้าศึกที่โรหณะชนบท

บทที่ ๕๖ อนุราธปุราภิกมณะ : เสด็จกลับกรุงอนุราธปุระ

บทที่ ๕๗ สังคหกรรมะ : บำเพ็ญการสงเคราะห์

บทที่ ๕๘ โลกสาสนสังคหกรรมะ : สงเคราะห์ประชาชนและพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕๙ จตุราชจริยนิทเทส : แสดงเรื่องพระจริยาของพระราชา ๔ พระองค์

บทที่ ๖๐ กุมาโรทยะ : ประสูติพระกุมาร

มหาวงศ์ ภาค ๒ (เล่มที่ ๒)

บทที่ ๖๑ สังข์ตลปิฎกภิกมณะ : มุ่งสู่สังข์ตลปิฎก เมื่อพระเจ้ามาณภรณครองราชย์ ณ สังข์ตลปิณฑร สวรรคต พระภาคาคือกิตติสิริเมฆกับสิริวัลลภมายังสังข์ตลปิณฑร กิตติสิริเมฆขึ้นครองราชย์สืบต่อพระเจ้ามาณภรณ รับสั่งให้สิริวัลลภกับปรักกมพาหุ รัตนาวดีเทวี และพระธิดาคือมิตตาและปภาวดีไปครองมหานาคหุลปุระ สิริวัลลภเลี้ยงดูปรักกมพาหุอย่างดี เมื่อเจริญชันษาจัดพิธีโสกันต์เจ้าชายและมอบมิตตาให้พระราชโอรสมาณภรณ

บทที่ ๖๒ ปรมัตถลาภิกมณะ : มุ่งสู่อาณาจักรอื่น

บทที่ ๖๓ เสนาปติวธะ : แผนการประหารเสนาบดี

บทที่ ๖๔ ปรมัตถลัปวัตตินิกณณะ : สำรองเหตุการณ์ในอาณาจักรอื่น

บทที่ ๖๕ มหาทิปาทมหุสสวะ : พิธีสมโภชตำแหน่งพระมหาทิปาท

บทที่ ๖๖ สรัชชสมิททิกมณะ : สร้างความรู้เรื่องแก่ราชอาณาจักร

บทที่ ๖๗ ผลธนสังคหะ : รวบรวมไพร่พลและทรัพย์สมบัติ

บทที่ ๖๘ รัชชทานะ : พระราชทานราชสมบัติ

บทที่ ๖๙ ตีราชกะ : พระราชา ๓ พระองค์

บทที่ ๗๐ อภิเชกมิงคณิทเทส : พรรณนาพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

บทที่ ๗๑ ปุรัตติปุรปฏิสังขรณนิทเทส : พรรณนาการปฏิสังขรณ์ปุฬัตถิณฑร

บทที่ ๗๒ ทาฐาธาตุมหนิทเทส : พรรณนาพิธีการสมโภชพระธาตุเขี้ยวแก้ว

บทที่ ๗๓ โรหณภัญชนะ : รุกรานโรหณะชนบท

บทที่ ๗๔ ราชีนาปุรคณนิทเทส : พรรณนาการยึดครองเมืองราชินา

บทที่ ๗๕ ปันทุรัฎฐวิชยะ : ชัยชนะเหนือแคว้นปันทุ

บทที่ ๗๖ วิหารการาปนะ : สร้างพระวิหาร

บทที่ ๗๗ อูยยานาทิกการาปนะ : สร้างพระราชอุทยานเป็นต้น

บทที่ ๗๘ โสฬสราชกะ : พระราชา ๑๖ พระองค์

บทที่ ๗๙ เอกราชกะ : เอกราช

บทที่ ๘๐ ทาฐาธาตุปาฎิหาริยทัสสนะ : พระธาตुเขี้ยวแก้วแสดงปาฎิหาริย

บทที่ ๘๑ เวร็ราชวิชยนิทเทส : เรื่องพิชิตพระไพรีราช

บทที่ ๘๒ สาสนปการกรณะ : สร้างอุปการคุณแก่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๘๓ วิวิธกุสภกรณะ : บำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ

บทที่ ๘๔ วิวิธกุสภการาปนะ : ส่งเสริมให้บำเพ็ญกุศลต่างๆ

บทที่ ๘๕ รัชชการาโรปนะ : ปลงพระราชภาระ

บทที่ ๘๖ ปุรการาปนะ : สร้างพระนคร

บทที่ ๘๗ อภิเชกม้งคลาทีที่ปนะ : เรื่องพระราชพิธีรัชมังคลาภิเชก

บทที่ ๘๘ วิชยพาหุอาทิจัฎฐราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๘ พระองค์มีพระเจ้าวิชยพาหุเป็นต้น

บทที่ ๘๙ ปรักกมภูษาทิจตุราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๔ พระองค์มีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นต้น

บทที่ ๙๐ ชยพาหุอาทิสัตตราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๙ พระองค์มีพระเจ้าชยพาหุเป็นต้น

บทที่ ๙๑ มายาธนวราชาทิวิราชที่ปนะ : เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้ามายาธนุเป็นต้น

บทที่ ๙๒ วิมลธัมมราชที่ปนะ : เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)

บทที่ ๙๓ เสนารตนราชที่ปนะ : เรื่องพระเจ้าเสนารตนะ

บทที่ ๙๔ ราชสีหราชที่ปนะ : เรื่องพระเจ้าราชสีหะ

บทที่ ๙๕ วิมลธัมมาทิวิราชที่ปกะ : เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้าวิมลธัมมะเป็นต้น

บทที่ ๙๖ สิริวิชยราชสีหที่ปนะ : เรื่องพระเจ้าสิริวิชยราชสีหะ

บทที่ ๙๗ อภิเชกม้งคลาทีที่ปนะ : เรื่องพิธีรัชมังคลาภิเชก

บทที่ ๙๘ กิตติสิริราชสีหที่ปนะ : เรื่องพระเจ้ากิตติสิริราชสีหะ

บทที่ ๙๙ สีหรัชชตันตัตถคมะ: สิ้นสุตราวงค์สีห

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ(วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๑)

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๑ เรื่องพระราชา ๒ พระองค์มีพระเจ้ามายาธนุเป็นต้น

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๒)

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๒ เรื่องพระเจ้าวิมลธัมมะ (วิมลธัมมสุริยะ)(ต่อ ๓)

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๓ เรื่องพระเจ้าเสนารตนะ

ภาคผนวกต่อจากบทที่ ๙๔ เรื่องพระเจ้าราชสีหะ

๓.๒.๖ คุณค่า

มหาวงศ์ มีคุณค่าดังนี้

๑. ด้านวรรณศิลป์ มหาวงศ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง (คาถาพันธ์) ลีลาสำนวนเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของนักปราชญ์ เป็นวรรณกรรมที่ยอดเยี่ยมทั้งทางภาษาและอรรถรส แสดงถึงความเป็นสุดยอดของผู้แต่งที่แต่งเป็นคาถาล้วน จำนวน ๑๐,๐๐๗ คาถา ประเภทวิสมคาถาหรือกลุ่มคาถาปฐยาวัตรประกอบด้วยลักษณะฉันทกลุ่มอนุภูฏฉันท คือ ฉันทที่มีบาทละ ๘ พยางค์ นับได้จำนวน ๙,๘๗๘ คาถา และคาถาประเภทสมคาถาคือ วสันตติลก สัทธา อินทวิเชียร อุเปนทวิเชียร อินทวงศ์ วงส์ฐฐะ ส่วนที่เหลือเป็นคาถาประเภทอัทสมคาถา คือ ฝ่ายมาตราพฤติ ได้แก่ โอปัจฉันทสกคาถา ฝ่ายวรรณพฤติ ได้แก่ อุปชาติคาถาบางอย่าง นับว่าเป็นแบบอย่างของนักกวีในยุคหลังได้อย่างดียิ่ง

๒. ด้านเนื้อหาสาระและการนำเสนอ มหาวงศ์แสดงวงศ์ของพระพุทธเจ้าและพระสาวกสืบมาตั้งแต่พระเจ้ามหาสมมติ เป็นต้น มีเรื่องราวการเสด็จมายังเกาะลังกา ตำนานการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา พระพุทธศาสนาแพร่ไปสู่นานาชาติ ถือว่าเป็นวรรณกรรมดีเยี่ยมเป็นพงศาวดารสมบูรณ์ที่สุดของลังกา นักประวัติศาสตร์อาศัยเป็นหลักฐานอ้างอิงมากในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลพระพุทธศานานิกายลังกาวงศ์โดยตรง บรรดาวรรณคดีบาลีนอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาแล้วคงไม่มีวรรณกรรมไหนที่สำคัญและได้รับการอ้างอิงถึงมากไปกว่าคัมภีร์มหาวงศ์^๕ การนำเสนอมหาวงศ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองคาถาพันธ์ มีลีลาสำนวนการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวย

๓. ด้านสังคม มหาวงศ์เป็นแบบอย่างสังคมด้านการทะนุบำรุงประเทศชาติและพระศาสนา การบำรุงบิดามารดา การเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดา การรักษาประเพณี การปฏิบัติต่อกันระหว่างญาติมิตร การส่งเสริมศีลของผู้บริหาร เช่นในบทที่ ๔๖ พระเจ้ากัสสปะที่ ๓ ปกครองประเทศเหมือนบิดาปกครองบุตร ส่งเสริมให้คฤหัสถ์และบรรพชิตปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต บำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอันมาก

๓.๒.๗ การนำมาประยุกต์

มหาวงศ์เป็นพงศาวดารของชาวลังกา ผู้ศึกษาพงศาวดารลังกาย่อมได้ประโยชน์จากการศึกษา มหาวงศ์ อย่งไรก็ดี การแต่งมหาวงศ์มีความสำคัญต่อกวีที่นำรูปแบบมาประยุกต์กับการประพันธ์วรรณกรรมพระพุทธศาสนาภาษาบาลี วรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาพื้นเมืองหลายเรื่องได้รับแรงบันดาลใจจากมหาวงศ์ เช่น ไตรภูมิพระร่วง สารัตถสังคหะ ชินกาลมาลี สังคีตยวงค์ ชินกาลมาลีปกรณ์

^๕ สุเทพ พรหมเลิศ, เรื่องเดียวกัน, บทนำ (๘-๙).

เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวพุทธสามารถนำหลักธรรมและหลักการปกครองในมหาวงศ์มาประยุกต์กับการดำเนินชีวิตให้เกิดสุขสันติ ในด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคมประเทศชาติและด้านพระศาสนา

๓.๓ ที่ปวงค์

๓.๓.๑ ความเป็นมา

วรรณกรรมบาลีส่วนใหญ่ท้ายคำ ใช้ “วังสะ” หรือ “วงส์” นักวิชาการเรียกวรรณกรรมบาลีประเภทนี้ว่าพงศาวดาร ที่ปวงค์เป็นพงศาวดาร พงศาวดารบาลีเก่าที่สุดของประเทศศรีลังกา คำว่าที่ปวงค์ มีคำแปลสื่อความว่าวงศ์รุ่งเรืองเช่นดวงประทีปหรือวงศ์ดุจดวงประทีป แต่ที่ปวงค์ในที่นี้ ความหมายมากกว่าจะว่าด้วยวงศ์ชาวเกาะลังกา แต่ควรหมายถึงคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องของวงศ์ที่รุ่งเรืองเช่นดวงประทีปหรือวงศ์ที่เป็นดุจดวงประทีป อันเป็นวงศ์แห่งพระพุทธเจ้า วงศ์แห่งพระเจ้ามหาสมมุติ ซึ่งเป็นวงศ์แห่งพระราชาทั้งหลาย^๖

ที่ปวงค์ฉบับเดิมเป็นภาษาบาลีอักษรสิงหล ต่อมาได้ปริวรรตเป็นอักษรอื่น ๆ เช่น อักษรขอม อักษรพม่า อักษรโรมัน เป็นต้น สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พบคัมภีร์ที่ปวงค์อักษรขอมภาษาบาลีฉบับรองตรงไม่พบหลักฐานว่าปริวรรตอักษรสิงหลเป็นอักษรขอมเมื่อใด อายุอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ส่วนประวัติคัมภีร์ที่ปวงค์ในประเทศตะวันตก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ เฮอร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg) (พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๔๖๓) ชาวเยอรมัน ได้ชำระคัมภีร์ที่ปวงค์จากอักษรสิงหลและอักษรพม่าภาษาบาลีถ่ายทอดเป็นอักษรโรมันภาษาบาลี พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาอังกฤษ^๗

ในประเทศไทย ที่ปวงค์มี ๒ สำนวนแปล คือ สำนวนของนายบุญ แสงฉาย และคณะ พิมพ์เผยแพร่โดยกรมศิลปากร และ สำนวนของภิกษุณีธัมมันทา (รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์) แปลจากภาษาอังกฤษของ เฮอร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg)^๘

๓.๓.๒ ผู้แต่ง

ไม่ระบุชื่อผู้แต่งที่ปวงค์ เชื่อกันมาว่าผู้แต่งน่าจะมีหลายคนร่วมกันแต่ง แต่งหลายรุ่นสืบกันมาสันนิษฐานว่าอาจใช้การสวดในลักษณะมุขปาฐะจดจำกันมาจึงได้จดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บางมติสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระเถระรูปใดรูปหนึ่งในสำนักมหาวีหาร เมืองอนูราชะ สีหฬทวีป เป็นผู้แต่ง

^๖ กรมศิลปากร, อธิบาย, พระคัมภีร์ที่ปวงค์ : ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โพลีกราฟ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า (๑๐) - (๑๑).

^๗ อ่างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า (๑๑) - (๑๒).

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๓) - (๒๔)

ฮิวจ์ เนวิลล์ (Hugh Nevel) (พ.ศ. ๒๓๙๑-๒๔๔๐) ชาวอังกฤษ ศึกษาวัฒนธรรมศรีลังกาอ้าง สัทธัมมวังสะ สันนิษฐานว่า ผู้แต่งที่ปวงค์เป็นภิกษุณี โดยพระราชธิดาตามทิวลาได้เรียบเรียงตำนานลังกา ว่าด้วยครอบครัวของตนเองพร้อมกับบันทึกเหตุการณ์อื่น ซึ่งได้รับมอบสืบทอดมาจากพระนางสังฆมิตตาเถรีและคณะ สมัยต่อมาพระสิวลีเถรีและพระมหารุหาเถรี ชาวอินเดียได้ ปรับปรุงขึ้นใหม่ และอาจเป็นไปได้ว่าข้อมูลเหล่านี้ได้เรียบเรียงเป็นภาษาบาลีดั้งเดิม โดยมีได้ปรับปรุงแก้ไขสำนวน จากนั้นเติมแต่ง โดยพระนางมิตตาเถรี สมัยต่อมาปรับปรุงอีกครั้งโดยพระสันหาเถรีและพระสมุททาเถรี^๙ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ มีความเห็นว่า ผู้แต่งที่ปวงค์เป็นภิกษุณี เห็นได้จากเนื้อหาในที่ปวงค์ให้รายละเอียดและความสำคัญภิกษุณี ในขณะที่มหาวงศ์ผู้แต่งเป็นภิกษุคือพระมหานามเถระ จึงได้ตัดรายละเอียดและความสำคัญของภิกษุณีออกไป^{๑๐} เมื่อศึกษาเนื้อหาและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เหตุการณ์ในที่ปวงค์สิ้นสุดในรัชสมัยพระเจ้ามหาเสน (พ.ศ. ๘๑๙-๘๔๖) ระบุว่า พระเจ้ามหาเสนทรงครองราชย์เป็นเวลา ๒๗ ปี ในมหาวงศ์เล่าว่าพระเจ้าธาตุเสน (พ.ศ. ๒๐๐๑-๒๐๒๐) โปรดเกล้าฯให้อ่านที่ปวงค์ในงานฉลองพระมหินทเถระซึ่งเชื่อกันว่าที่ปวงค์เขียนเสร็จแล้ว รวมทั้งพระพุทธโฆสะได้อ้างถึงคัมภีร์ที่ปวงค์เป็นข้อมูลประกอบคำอธิบายหลายครั้ง อาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์ที่ปวงค์แต่งขึ้นระหว่างหลังรัชสมัยพระเจ้ามหาเสน-สมัยพระเจ้าธาตุเสน ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๙ - ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๐^{๑๑}

๓.๓.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

ที่ปวงค์แต่งก่อนมหาวงศ์ เป็นทั้งพงศาวดารและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเกาะลังกา ความประสงค์จะบันทึกเหตุการณ์ในประเทศศรีลังกา สิ่งนี้คือแรงจูงใจของผู้แต่ง

๓.๓.๔ ลักษณะการแต่ง

ที่ปวงค์แต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙ เป็นร้อยกรองแบบมหากาพย์ ได้ข้อมูลจากอรรถกถาและสีลห้วงสัตถกถาของสำนักมหาวิหาร นำมาแต่งเป็นภาษาบาลี คำประพันธ์ที่ปวงค์เป็นร้อยกรองที่เรียกว่าปัชชพันธะ หรือ คาถาพันธะ ลีลาการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมทั้งด้านภาษาและอรรถรส แต่งเป็นคาถามี ๒๑ ปริจเฉท ๒๑ ภาณวาร รวมทุกปริจเฉทมีคาถา ๑๓๑๑ คาถา ในปริจเฉทที่ ๑๒ มีจุนณียบท(ร้อยแก้ว) รวมอยู่ด้วย

บรรดาผู้รู้กล่าวว่าที่ปวงค์เป็นวรรณกรรมร้อยกรอง เพราะมีร้อยแก้วอยู่เพียงเล็กน้อย ในทางภาษาบาลีเรียกว่ากล่าวโดยศัพท์พหุณัย หรือ เยภุยณัย คือ เรียกชื่อตามสิ่งที่มีมากเป็นหลัก สำหรับคำประพันธ์หรือคาถาที่ผู้แต่งเลือกท่านใช้ตามลักษณะฉันทลักษณ์ ๒ ประเภท ตามฉันทภาษาบาลี ที่ชื่อว่า วุตโตทัยได้แก่

^๙ เรื่องเดียวกัน หน้า (๑๒) - (๑๓)

^{๑๐} อ้างแล้ว หน้า (๑๓)

^{๑๑} อ้างแล้ว หน้า (๑๔)

๑. มาตรการพฤติ คาคาที่นับมาตรา แต่งกำหนดมาตราแต่ละบาท มี ๒๖ คาคา คือ อริยาชาติ ๖, คีติชาติ ๔, เวตาลีชาติ ๙ และ มัตตาสมกชาติ ๗ คาคา เป็นต้น

๒. วรรณพฤติ คาคาที่นับพยางค์ แต่งกำหนดพยางค์แต่ละบาท มี ๘๒ คาคา คือ สมคาคา ๖๑, อัธสมคาคา ๑๑, วิสมคาคา ๑๐ เป็นต้น

คากาวรรณพฤติมี ๓ อย่าง ได้แก่

๑. สมคาคา คือ คาคาที่มีลักษณะเสมอกันทั้ง ๔ บาท กล่าวคือ คณะ หรือ ครุ ลหุ ในบาท ทั้ง ๔ เหมือนกันหมด ได้แก่ คาคา ๖๑ ชนิด มีตนมุขมคาคา เป็นต้น

๒. อัธสมคาคา คือ คาคาที่มีลักษณะเสมอกันครึ่งหนึ่ง กล่าวคือ บาทที่ ๑ เหมือนกับบาทที่ ๓ และบาทที่ ๒ เหมือนกับบาทที่ ๔ ได้แก่ คาคา ๑๑ ชนิด มีอุปัจิตตคาคา เป็นต้น

๓. วิสมบาท คือ คาคาที่มีลักษณะต่างกันทั้ง ๔ บาท ได้แก่ คาคา ๑๐ ชนิด มีวัตตคาคา และ ปัญญาวัตรคาคา เป็นต้น

ในทีปวงศ์ มีคาคาปรากฏอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑. วิสมคาคา คือ คาคาที่มีคณะไม่เสมอกัน กล่าวคือ บาททั้ง ๔ ในคาคา ไม่จำกัดคณะที่แน่นอน ได้แก่ กลุ่มคาคาที่มีปัญญาวัตร เป็นต้น ซึ่งมีมากที่สุด ในทีปวงศ์

๒. สมคาคา คือ คาคาที่มีครุลหุเสมอกันทั้ง ๔ บาท ได้แก่ กลุ่มคาคาที่มี อินทวิเชียร เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยคาคาที่มีพยางค์ตั้งแต่ ๑๑ พยางค์ ถึง ๑๓ พยางค์

๓. อัธสมคาคา คือ คาคาที่มีคณะเสมอกันครึ่งคาคา ได้แก่ กลุ่มอุปะชาติคาคา (เช่น บาทคี่ เป็นอินทวิเชียร บาทคู่ เป็นอุปะนทวิเชียร) เป็นต้น

ทีปวงศ์ประดับด้วยคาคาประเภทวิสมคาคาที่เรียกว่าปัญญาวัตร ซึ่งอยู่ในอนุภูมิฐานันท์ คือฉันทที่มี บาทละ ๘ พยางค์ที่นับได้ ๑,๒๖๒ คาคา และส่วนที่เหลือประดับด้วยคาคาประเภทสมคาคา คือ วสันตติลก อินทวิเชียร อุปะนทวิเชียร อินทรวงศ์ อุปะชาติคาคา บางอย่างมี ๔๙ คาคา

คาคาในทีปวงศ์ทั้งหมดเป็นคาคาประเภทวรรณพฤติ ข้อนี้ชี้ให้เห็นความนิยมของกวีในการเขียนงานวรรณกรรมร้อยกรอง ที่โดยส่วนมากมักจะยึดคาคาประเภทวรรณพฤติเป็นหลัก เพราะการร้อยกรองวรรณพฤติโดยเฉพาะกลุ่มปัญญาวัตรนั้นมีกฎข้อจำกัดน้อยกว่ามาตรการพฤติ จึงทำได้ง่ายกว่า และมีทำนองที่สละสลวยกว่า

ทีปวงศ์ทุกฉบับขึ้นต้นด้วยประณามคาคาว่า “นมตลฺ สพฺพชณฺญา...” จบด้วย “...ทีปวสวณฺณนา นิฏฺฐิตา” ส่วนทีปวงศ์ฉบับที่เฮอร์มานน์ โอลเดนเบิร์ก (Hermann Oldenberg) ตรวจชำระ ขึ้นต้นด้วยประณามคาคาว่า “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส” จบด้วย “ทีปวสวณฺณนา นิฏฺฐิตา นิพฺพานปจฺจโย โหตุ”^{๑๒}

^{๑๒} อ้างแล้ว หน้า (๒๓)

๓.๓.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

ที่ปวงศัณฺฑิบัณฑิตเป็นร้อยกรองภาษาบาลี มี ๒๒ ภาณวาร นักวิชาการเชื่อว่าที่ปวงศัณฺฑิบัณฑิตได้ปรับปรุงเป็นมหาวงศ์ในเวลาต่อมา เนื้อหาในสองคัมภีร์มีเรื่องการสืบราชวงศ์ของพระเจ้าสมมุติว่าเป็นต้นวงศ์ของพระสิทธัตถะและวงศ์พระราชาทรงหลาย รวมทั้งกษัตริย์ในลังกาดังแต่พระเจ้าปัญชกะราชวงศ์ลำดับที่ ๕ ที่สืบทอดมาจากศากยวงศ์

ที่ปวงศัณฺฑิบัณฑิตศึกษาในบทนี้ คือฉบับกรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๗ มี ๒๒ ภาณวาร ความสังเขป ดังนี้

ภาณวารที่ ๑ อารัมภกถา พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาครั้งที่ ๑

ภาณวารที่ ๒ พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓

ภาณวารที่ ๓ วงศ์ของพระเจ้ามหาสมมุติ

ภาณวารที่ ๔ การสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒

ภาณวารที่ ๕ อัจฉริยวาทและการสืบทอดพระธรรมวินัย

ภาณวารที่ ๖ พระเจ้าอโศกทรงสร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง

ภาณวารที่ ๗ ฉลองพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง และสังคายนาครั้งที่ ๓

ภาณวารที่ ๘ พระโมคคัลลีบุตรส่งพระเถระไปเผยแผ่พระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ

ภาณวารที่ ๙ พระเจ้าวิชัยเสด็จไปลังกา

ภาณวารที่ ๑๐ พระเจ้าปัญชกะต้นวงศ์ของพระเจ้ามหาสมมุติในลังกา

ภาณวารที่ ๑๑ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสรราชากิเชกครั้งที่ ๒

ภาณวารที่ ๑๒ พระมหินทเถระไปลังกา

ภาณวารที่ ๑๓ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสถวายมหาเมฆวโนทยานเป็นอารามสงฆ์

ภาณวารที่ ๑๔ รับเจดีย์บรรพตมหาวิหาร

ภาณวารที่ ๑๕ อัญเชิญพระบรมธาตุไปลังกา

ภาณวารที่ ๑๖ อัญเชิญไม้ศรีมหาโพธิ์ไปลังกา

ภาณวารที่ ๑๗ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในภัทรกัปในลังกา

ภาณวารที่ ๑๘ ข้อความเบ็ดเตล็ดในลังกา

ภาณวารที่ ๑๙ จำนวนพระเถระที่ไปลังกา

ภาณวารที่ ๒๐ ลำดับพระราชานุญาตสร้างถาวรวัตถุ

ภาณวารที่ ๒๑ พระเจ้าอภัยเสด็จเข้าทอดพระเนตรห้องพระธาตุ และพระราชศรัทธาของพระเจ้าลังกาต่างพระองค์

ภาณวารที่ ๒๒ พระสถูปวิหารที่พระเจ้าลังกาต่างพระองค์สร้างไว้

๓.๓.๖ คุณค่า

ที่ปวงค์ มีคุณค่าดังนี้

๑. ด้านวรรณศิลป์ ที่ปวงค์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง เป็นคาถาพันธ์ จำนวน ๑,๓๑๑ คาถา ลีลาสำนวนการเรียบเรียงด้วยภาษาขงดงามสละสลวยและชัดเจน เป็นที่ยกย่องของผู้รู้แม้จะไม่เทียบเท่า มหาวงศ์ก็ตาม แต่นับว่าเป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมทั้งด้านภาษาและอรรถรส ทั้งยังเป็นแบบอย่างให้แก่ มหาวงศ์หลายเรื่องที่ตั้งขึ้นภายหลัง แสดงถึงความเป็นอัจฉริยะของผู้แต่ง

ร้อยกรองในที่ปวงค์เป็นวรรณพฤติ ซึ่งชี้ให้เห็นค่านิยมของกวีในการเขียนวรรณกรรมร้อยกรอง ที่ส่วนมากยึดคถาวรรณพฤติเป็นหลัก เพราะการร้อยกรองวรรณพฤติโดยเฉพาะกลุ่มปัฐยาวัตรมีกฎ ข้อจำกัดน้อยกว่ามาตราพฤติ ทำได้ง่ายกว่าและมีทำนองสละสลวยกว่า จึงเป็นแบบอย่างของนักกวีในยุค ต่อมา

๒. ด้านเนื้อหาสาระและวิธีการนำเสนอ ที่ปวงค์แสดงวงศ์ของพระสิทธัตถะ และเป็นวงศ์ของ พระราชามีตั้งแต่พระเจ้ามโหสถเป็นต้นมา เรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จมายังลังกา ตำนานว่าด้วยการ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเกาะลังกา เรื่องพระพุทธศาสนาแพร่ไปยังนานาประเทศหลังสังคายนา ครั้งที่ ๓ และประวัติศาสตร์ลังกา รวมทั้งพิธีกรรมศาสนา เช่น การฉลองเสนาสนะสงฆ์ การบูชาพระธาตุ และการบูชาต้นศรีมหาโพธิ์เป็นต้น

๓. ด้านสังคม ที่ปวงค์เป็นแบบอย่างทางสังคมหลายด้าน การทะนุบำรุงประเทศชาติพระศาสนา การดูแลบิดามารดา การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา การรักษาประเพณี การปฏิบัติระหว่างญาติมิตร การส่งเสริม ศีลของผู้บริหาร การทะนุบำรุงพระศาสนาของพระมหากษัตริย์ลังกา

๓.๓.๗ การนำมาประยุกต์

การแต่งที่ปวงค์ มีอิทธิพลต่อกวีที่นำมาเป็นรูปแบบการประพันธ์วรรณกรรมบาลีเช่นเดียวกับ มหาวงศ์ วรรณกรรมพุทธศาสนาภาษาพื้นเมืองเช่น ไตรภูมิพระร่วง สวรรค์สังคหะ ชินกาลมาลี สังคีตยวงค์ ชินกาลมาลี เป็นต้น รัรูปแบบการแต่งมาจากที่ปวงค์และมหาวงศ์ ชาวพุทธสามารถ นำหลักธรรมและหลักการปกครองในคัมภีร์ดังกล่าวมาประยุกต์กับการดำเนินชีวิตได้ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคมประเทศชาติและด้านพระศาสนา

๓.๔ ศาสนวงค์

๓.๔.๑ ความเป็นมา

ผู้แต่งศาสนวงค์หวังให้ชาวต่างชาติได้ประโยชน์จึงแต่งศาสนวงค์ มีบันทึกว่าภิกษุชาวต่างชาติ โดยเฉพาะที่มาจากเกาะสีหคคือท่านจิตรญาณ ผู้สงบระงับอินทรีย์ พระสรณังกรผู้ปรารถนาให้พระสัทธรรม มั่นคงและพระสุมังคลโชติผู้มีศีลบริสุทธิ์ และภิกษุอื่น ๆ ขอร้องให้แต่งเรื่องประวัติพระศาสนา ความจริง

ประวัติศาสตร์ที่โบราณจารย์แต่งมีอยู่แล้วเป็นภาษาพม่า จึงไม่มีประโยชน์แก่ชาวต่างชาติ เหตุนี้จึงได้แต่งศาสนวงศ์เป็นภาษามคธ สอบทานฉบับที่โบราณจารย์แต่งภาษาพม่า ศาสนวงศ์ดุจสะพานเชื่อมสารธรรมในพระไตรปิฎก ประวัติพระศาสนา และภูมิศาสตร์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๔.๒ ผู้แต่ง

ชาติภูมิ ผู้แต่งศาสนวงศ์ คือ พระปัญญาสามี (สิริกวีธ มหาธรรมราชาธิราชครู) ชาวพม่า

อุปสมบท อุปสมบท ๕ พรรษา เป็นศิษย์ของพระเถระไถยยธรรมา วิวังสิริปวาราลังกาธรรมเสนาปติ มหาธรรมราชาธิราชครู ผู้เชี่ยวชาญปริยัติ มีปัญญาเฉียบแหลม ลุ่มลึก เทศน์ไพเราะ เคารพต่อผู้เจริญ มีรูปทรงงามเลิศ เป็นสัมมาวาตะ ภิกษุชาวพม่าเคารพนับถือท่าน พระราชาสถาปนาท่านเป็นพระสังฆราช

ผลงาน ผู้แต่งกล่าววาทกรรมที่ท่านแต่งหลายคัมภีร์ (พ.ศ. ๒๓๘๙) สมัยพระเจ้าสิริปวาราทิตย์ วิทยานันตยสมมหาธรรมราชาธิราช

- พระธรรมราชาและพระอัครมเหสี ขอร้องให้แต่งคัมภีร์สี่กถาและคัมภีร์อุบายกถา
- อุบาสกศึกษาปาโมกข์อาจารย์ของพระราชา ขอร้องให้แต่งคัมภีร์อักษรวิโสณีนีและคัมภีร์อาปัตติวินิจฉัย
- พระสังฆราช ขอร้องให้แต่งคัมภีร์นาคราชูปัตติกถา คัมภีร์โหวหารัตถเภทและคัมภีร์วิวาทวินิจฉัย
- อำมาตย์คือเจ้าตำบลปัญจกัมพูกับเสมียน ขอร้องให้แต่งคัมภีร์ราชเสวกที่ปณี
- มหาอำมาตย์เจ้าเมืองที่ฆนาวา ขอร้องให้แต่งคัมภีร์นิรยกถาที่ปกะ
- อุบาสกสีลาเลขตุมกะ ขอร้องให้แต่งคัมภีร์อุโปสถวินิจฉัย
- นักศึกษาขอร้องให้แต่งคำอธิบายปกรณัมสี่ทนต์นี้ติ เป็นภาษาบาลี^{๑๑}

๓.๔.๓ แรงจูงใจของผู้แต่ง

ท้ายคัมภีร์ศาสนวงศ์ ผู้แต่งบันทึกว่า “อักษรตัวหนึ่งเท่ากับพระพุทธรูปองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้นผู้เป็นบัณฑิตควรเขียน(พิมพ์)พระไตรปิฎก” จุดมุ่งหมายที่ท่านแต่ง

- ๑) เพื่อบันทึกคำสอนพระพุทธเจ้าโดยย่อ รวบรวมให้จำง่าย
- ๒) เพื่อสรรเสริญและชื่นชมคุณพระรัตนตรัยในรูปร้อยกรองเป็นคาถาภาษาบาลี
- ๓) เพื่อเสนอหลักการและวิธีอธิบายพระไตรปิฎก
- ๔) เพื่อแสดงองค์ความรู้เรื่องเขตแดน เรื่องบ้านเมือง เรื่องโลก และเรื่องจักรวาล

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

๓.๔.๔ ลักษณะการแต่ง

ศาสนวงศ์แต่งเป็นบาลีร้อยแก้วผสมร้อยกรอง พรรณนาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่เผยแพร่ไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ผู้แต่งใช้ข้อมูลพงศาวดาร คัมภีร์และตำราของพม่า แต่งปีใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด คัมภีร์นี้แต่งแล้วเสร็จเมื่อวันเพ็ญ เดือนอ้าย จุลศักราช ๑๒๒๓ ปี พ.ศ. ๒๔๐๕

๓.๔.๕ เนื้อหาโดยสังเขป

ศาสนวงศ์แบ่งเป็นตอน เรียกว่าปริจเฉท เนื้อหาที่แบ่ง ภาษาบาลีคือปริจเฉท^{๑๔} มี ๑๐ ปริจเฉท ดังตาราง

ปริจเฉท/ชื่อเรื่อง	เนื้อหา
ปริจเฉทที่ ๑ - ประวัติศาสตร์พระศาสนา ๙ สาย	- ประวัติศาสตร์ศาสนา - พระมหากัสสปะ พราหมณ์เหตุสังคายนา - ใช้ปีพุทธศักราช - ประวัติสุภทัตถิกษุสังคายนาครั้งที่ ๑ - วัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ สังคายนาครั้งที่ ๒ - เดียรถีย์ปลอมบวช สังคายนาครั้งที่ ๓ - พระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งสมณทูตไปประดิษฐานพระศาสนาที่ต่าง ๆ คือ เกาะสีหล แคว้นสุวรรณภูมิ รัฐโยนก รัฐวานวาลี รัฐกัศมีระ คันทาระ รัฐมหิงสกะ รัฐมหารัฐ รัฐจีน - พระเถระปรั้มปรา - ภิกษุสงฆ์แตกแยก เกิดลัทธิมหายาน
ปริจเฉทที่ ๒ - ศาสนาในเกาะสีหล	- พระมหินทเถระไปเกาะสีหล - พระมหินทเถระถามปัญหาพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ - เกาะสีหลเกิดทุกข์ภัย - การทรงจำปริยัติ จารึกธรรมลงใบลาน - สงฆ์ชาวชมพูทวีปแยกคณะกับสงฆ์ชาวสีหล - พระเจ้าวิชัยพาหุและพระเจ้าปรักกมพาหุฟื้นฟูพระศาสนา แปลพระสูตรเป็นภาษาสีหล ประวัติพระพุทโธสาจารย์ - พระพุทธศาสนารุ่งเรืองในเกาะสีหล - ภิกษุชาวสีหลทรงจำพระไตรปิฎก - พระเถระชาวสีหลแต่งคัมภีร์
ปริจเฉทที่ ๓ - ศาสนวงศ์ในรัฐสุวรรณภูมิ	- พระพุทธเจ้าเสด็จเมืองสุวรรณภูมิ - พระโสณะและพระอุตตระมาสุวรรณภูมิ - พระโสณะและพระอุตตระปราบผีเสื้อน้ำ(ชนเผ่า) - พระเจ้าอนรุทระฟื้นฟูพระศาสนา

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๕๔.

	<ul style="list-style-type: none"> - ประวัติพระอุตรราชีวะเถระกับพระฉปเถระ - ประวัติพระธรรมวิสาล - พระพุทธรูปเศาะและพระมหานาคเถระประดิษฐานพระศาสนาในรามัญ - พระเมธังกรเถระและพระเสวสุวรรณประดิษฐานพระศาสนาในรามัญ - พระเจ้าธรรมเจดีย์ฟื้นฟูพระศาสนาในหงสาวดี - พระเจ้าธรรมเจดีย์ส่งภิกษุไปเกาะสีห - ภิกษุชาวรามัญแยกคณะ - พระเถระชาวรามัญแต่งคัมภีร์
ปริจเฉทที่ ๔ - พระศาสนาในรัฐโยนก	<ul style="list-style-type: none"> - ประวัติเมืองลำพูน ประวัติเมืองเชียงใหม่ - ประวัติพระพุทธรูปภูมาแก้วมณี - พระนาคเสนเถระประดิษฐานพระศาสนาในโยนก^{๑๕}
ปริจเฉทที่ ๕ - พระศาสนาในรัฐวนวาสี	<ul style="list-style-type: none"> - ตำนานพระศาสนาในนครศรีเกษตร รัฐวนวาสี - สมัยพระเจ้าท้าวตโปคงคะ^{๑๖} - พระรักขิตเถระประดิษฐานพระศาสนาในนครศรีเกษตร - พระเจ้ากุกกุฎีสีสะฟื้นฟูพระศาสนาในนครศรีเกษตร - พระอรหันต์ในนครศรีเกษตรแต่งคัมภีร์ธรรมศาสตร์
ปริจเฉทที่ ๖ - พระศาสนาในพม่า - ประวัติศาสนาในรัฐอปรันตะ	พระโยนกรักขิตประดิษฐานพระศาสนาในอปรันตะ ครั้งที่ ๒ <ul style="list-style-type: none"> - ประวัตินครอริมหัทนะ รัฐตัมพทีปะ พม่า - เรื่องสมณกุตตะกะ - พระเจ้าอนรุททะเลื่อมใสพระอรหันต์ - สมณกุตตะกะแต่งคัมภีร์ปลอม - พระอรหันต์ประดิษฐานศาสนาในพม่า ครั้งที่ ๓ - ประวัติพระอุตรราชีวะเถระ - พระอรหันต์ให้พระเจ้าอนรุททะขอพระไตรปิฎกและพระธาตุเมืองสุวรรณ - พระเจ้าอนรุททะจัดกองทัพรบเมืองสุวรรณ - อาถรรพ์ป้องกันเมือง พระเจ้าอนรุททะแก้อาถรรพ์ - พระเจ้าอนรุททะขอไตรปิฎกจากสีห - พระเจ้าอนรุททะแก้ฤทธิ์พระเจ้านโหนาริ - พระเจ้านโหนาริสร้างพระพุทธรูป ๒ องค์ - พระฉปเถระพาพระเถระสีหหลานคร อริมหัทนะ พระเถระที่มาจากสีหแลกกัน

^{๑๕} รัฐโยนกที่พระนาคเสนอยู่ คือเปอร์เซีย (Persian) ไม่ใช่เมืองลำปาง ผู้แต่งศาสนวงศ์เข้าใจว่าโยนกคือไทยภาคพายัพ เรื่องราวจึงไขว้เขว พระนาคเสนและพระเจ้านิลินทจึงกลายเป็นคนลำปาง

^{๑๖} หนังสืออริยฐานเล่าว่า พระเจ้าทู่ตะปวง ครองราชย์สมบัติในนครศรีเกษตร เข้าใจว่าเป็นองค์เดียวกัน.

	<ul style="list-style-type: none"> - สมัยพระเจ้าฉัตตคุหิณะ ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นอรหันต์ พระเจ้าฉัตตคุหิณะสั่งราษฎรปราบพื้นดิน พระสิลพุทธิเถระตัดทาน - พระโปลโลงกะนำแบบโลหะปราสาทสีหลมานครอริมัททะนะ - ประวัติพระทินนวิหาร - อายุพระพุทธศาสนา ๕๐๐๐ ปี - พระเถระนครอริมัททะแต่งคัมภีร์ - สมัยพระเจ้ากยจวา - ประวัติอาจารย์ทศปาโมกข์ - หญิงในนครอริมัททะเรียนคัมภีร์ - พระศาสนาในนครเกตุมดี รัฐไชยวัฒนนะ - พม่าเถียงเรื่องน้ำตาลสดเป็นสุราเมรัยหรือไม่ - พระศาสนาในนครชั้นธปุระ รัฐตัมพทีปะ พม่า - พระศาสนาในนครวิชัยปุระ (เมืองเชียง) - รัฐตัมพทีปะ พม่า - มูลเหตุภิกษุในนครวิชัยปุระเป็นอลัชชี - ภิกษุแยกคณะอริญญาสี่และคามวาสี - สมณกุตตะชกมวย - สมัยพระเจ้าสีหสุระ - ประวัติพระกัณฐกขิปเถระ - พระเถระนครวิชัยแต่งคัมภีร์ - พระเจ้าสังขยาโจโยนสร้างนครไชยปุระ - พระเจ้าสตีวะสร้างนครรัตนปุระ - พระศาสนาในนครรัตนปุระ รัฐตัมพทีปะ พม่า - พระเจ้าสิริสุธรรมราชาธิปไตยประหารภิกษุอลัชชี - สมัยพระเจ้ามะงอกริจวาโจก^{๑๗} - สงครามระหว่างพม่ากับบรามัญ - ภิกษุห้ามสงครามโดยสันติวิธี - พระเจ้ามริญะงอ ลบศักราช - สมัยพระเจ้ามหานรปตี^{๑๘}
--	---

^{๑๗} หนังสือราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรียกพระนามกษัตริย์องค์นี้ว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง หนังสือราชาธิราช ฉบับบรามัญ เรียกพระนามว่า พระเจ้ามังก้อง เพี้ยนจากคำพม่าว่า มะงอ ส่วนคำว่า ฝรั่ง มาจากภาษามคธ (บาลี) ว่า วรฺ แปลว่า ดีหรือประเสริฐ ใช้นำหน้านาม เรียกตามคำรามัญว่า บุเรงมังก้อง (วรฺ มังก้อง) อักษร ว เป็น พ ออกเสียงเป็น บ ในคำรามัญ วรฺ เป็น พรฺ คือ บรฺ ออกเสียงเป็น บุเรง สำเนียงไทยกลายเป็น ฝรั่ง ภาษาอังกฤษเรียก Meng khaung เป็นราชบุตรของ Meng-kyi-swa-soa-kai ซึ่งรามัญเรียกว่า มังคยีชะวากี้ แต่ในหนังสือชิวญาณเรียกว่า เม กยีชวาจอไซ หรือตราพยา.

^{๑๘} หนังสือชิวญาณ พระราชาองค์นี้คือพระเจ้าสีหสุบุเรงนราปตี คือ บุเรงนอง หรือ ตะเบงขเวตี้, เมเปิล โมต, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, หน้า๑๔๑.

	<ul style="list-style-type: none"> - ประวัติพระมหากษัตริย์วงศ์และพระเวตติงเถระ - สมัยพระเจ้าสิริสุธรรมราชาธิบดี^{๑๙} - สมัยพระเจ้าศรีไตรภวนาทิตยนรบดี - สมัยพระเจ้าสิริหังสวา - สมัยพระเจ้าโมฆาเพียนรบดี - สมัยพระเจ้าอเนยเสติภินทะ - สมัยพระเจ้าอุกกังสิกะ - สร้างนครรัตนปุระ ครั้งที่ ๒ - สมัยพระเจ้ามหาธรรมราชา^{๒๐} - พระเถระพม่าแสดงภูมิรู้ที่เมืองรามัญ ราชบุตรคิดขบถ - พระเจ้าแผ่นดินหนีขบถ - สามเณรและพระภิกษุช่วยเหลือพระเจ้าแผ่นดิน - พระเจ้าแผ่นดินเสด็จกลับนคร - สมัยพระเจ้าสิรินันทธรรมราชาปวารธิบดี - สมัยพระเจ้ามหาปวธรรมราชาโลกาธิบดี - สมัยพระเจ้ามหาสิหสุธรรมราชา - เรื่องภิกษุหนุ่ม - สมัยพระเจ้าสิริปวรมหาราชา - สวดปฏิฐานปกรณ์สะเดาะเคราะห์เมือง - เริ่มต้นเขียนคัมภีร์ลงในสมุด - สมัยพระเจ้าสิริสีหสุรา - เรื่องคณะห่มลดไหล่ - คณะห่มคลุมและคณะห่มลดไหล่ - สมัยพระเจ้ามหาสิหสุธรรมราชาอิราช - พระอาจารย์โต้เถียงกันเรื่องห่มผ้า - ตั้งพระเถระเป็นกรรมการตัดสิน - สมัยพระเจ้ามหาราชาธิบดี - เสียนครรัตนปุระแก่รามัญ - พระราชานครรัตนสิขะครองนครรัตนปุระ - พระมุนินทโฆส ฝ่ายห่มคลุม - พระมุนินทโฆสถูกเนรเทศ - พระมุนินทโฆส ลาลึกษา - สมัยพระเจ้าสิริปวรมหาราชา - สมัยพระเจ้ามหาธรรมราชาอิราช (จิงกูจา) - พระเจ้าสิริปวรสธรรมฯ ให้ประชุมสงฆ์พิจารณาแก้ที่ห่มผ้า
--	---

^{๑๙} หนังสืออวชิรญาณ คือ ศรีธรรมราชาธิบดี ทุตติยมังฆ้อง.

^{๒๐} หนังสืออวชิรญาณ คือ มหาธรรมราชาเมงตรา.

	<ul style="list-style-type: none"> - พระราชาออกพระราชบัญญัติให้ห่มคลุม - พระนันทมัลลเถระ แผลและทำคัมภีร์ - สมัยราชบุตรองค์กลาง (มองหม่อง) ครองราชสมบัติ - ยักษ์สร้างนครอมรปุระ - สมัยพระเจ้าสิริปวราฯ ถวายวิหารแก่พระเถระ - พระราชาตั้งสังฆนายก - พระสังฆราชทำคัมภีร์ - สามเณรอุยฺเชียวพระบรมธาตุมาจากเกาะสีหฬ - พระอตุลเถระรื้อพื้นห่มผ้าลาดไหล่ - พระเจ้าแผ่นดินสั่งให้ภิกษุห่มผ้าแบบเดียวกัน - พระสังฆราชญาณากิวิงสาฯ เป็นต้นิกาย - อมรปุระในเกาะสีหฬ - พระเจ้าศรีตรีภวนาทิตย์ฯ สร้างนครรัตนปุระ ครั้งที่ ๔ - พระราชปจณาเรื่องพระเขี้ยวแก้ว - พระราชาหาหรือเรื่องที่ธรรมสังฆ - พระเจ้าสิริปวราทิตย์ฯ สร้างนครอมรปุระ ครั้งที่ ๒ - ตั้งพระไถยธรรมเป็นพระสังฆราช - สมัยพระเจ้าสิริปวราทิตย์ฯ วิชายานันตยส - พระเถระแผลคัมภีร์ - ประวัติพระปัญญาสามีและผลงาน - รัชสมัยพระธรรมิกราช สร้างไตรปิฎกในแผ่นดินทองแดงและในใบลาน - พระธรรมิกราช สร้างเมืองมณฑลเศ - พระสังฆราชและพระเถระทำคัมภีร์ - พระธรรมิกราชโปรดให้พระภิกษุทำปฏิญญา - อธิกรณ์เรื่องสีมาสังกระ^{๒๑} - ประเทศพม่ามีสงฆ์ ๕ คณะ - พระศาสนาในนครวิชัยปุระ นครไชยปุระและนครรัตนปุระ
<p>ปริจเฉทที่ ๗</p> <p>- ประวัติศาสนาในแคว้นกัสมิระ คันธาระ</p>	<p>- พระศาสนาในแคว้นกัสมิระคันธาระ-พระมหาโมคคัลลิตตสเถระ ส่งพระมัชฌันติกะเถระไปรัฐกัสมิระ คันธาระ พร้อมกับภิกษุ ๔ องค์</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๘</p> <p>- ประวัติศาสนาในแคว้นมหิงสกะ</p>	<p>- พระศาสนาในแคว้นมหิงสกะ - พระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งพระมหาเรวตะเถระไปแคว้นมหิงสกะ พร้อมกับภิกษุ ๔ องค์</p>
<p>ปริจเฉทที่ ๙</p> <p>- ประวัติศาสนาในแคว้นมหารัฐ</p>	<p>- พระศาสนาในแคว้นมหารัฐ - พระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระไปแคว้น มหารัฐ พร้อมกับภิกษุ ๔ องค์</p>

^{๒๑} สีมาสังกระ คือ สีมากระหนาบคาบเกี่ยวกัน ไม่รู้ว่าแดนของใครเป็นของใคร.

ปริเฉทที่ ๑๐ - ประวัติศาสนาในประเทศจีน	- พระศาสนาในประเทศจีน - พระมหาโมคคัลลิตตสเถระส่งพระมัชฌิมเถระไปประเทศจีน พร้อมด้วยพระกัสสปโคตตเถระ พระอลกทเวเถระ พระทุพทกียเถระ และพระมหาเวตเถระไปยังรัฐจีน ๕ ก๊ก ใกล้กับหิมพานต์
--	--

เนื้อหาสำคัญ พระโมคคัลลิตตสเถระในพระอุปถัมภ์พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นประธานสงฆ์สังคายนาพระธรรมวินัยกำจัดความเห็นผิดของพวกเดียรถีย์ แล้วส่งคณะสมณะทูตไปประกาศพระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สาย ได้แก่

๑) เกาะสิงหลหรือเกาะลังกา	๒) แคว้นสุวรรณภูมิ
๓) แคว้นโยนก	๔) แคว้นวนวาสี
๕) แคว้นอปรันตะ	๖) แคว้นกัสมิระคันธาระ
๗) แคว้นมหิงสกะ	๘) แคว้นมหารัฐ
๙) แคว้นจีน	

๓.๔.๖ คุณค่า

ศาสนวงศ์เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทวงศ์ หรือ ว่างสปรณ เป็นวรรณกรรมบาลีประวัติศาสตร์สังคม ไม่ได้อธิบายแบบอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือ โยชนา ผู้แต่งรวบรวมเนื้อหาจากหลายคัมภีร์ศาสนวงศ์แต่งเป็นภาษามคธ มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ ด้านประวัติศาสตร์และด้านสังคม บันทึกเล่าการเผยแผ่พระศาสนาในนานาประเทศยุคหลังพุทธกาล

๓.๔.๗ การนำมาประยุกต์

ศาสนวงศ์มีคุณค่าในการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์กับสังคมปัจจุบัน ทำให้ทราบประวัติการสังคายนา ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล สภาพสังคมหลังพุทธกาลซึ่งเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย อันแสดงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่งในโลก

สรุปท้ายบท

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในบทนี้ แต่งในประเทศศรีลังกา ๒ เรื่อง ได้แก่ มหาวงศ์ ของพระมหานามเถระและคณะบัณฑิต ผู้แปลคือ ผศ. สุเทพ พรหมเลิศ และ ทิปวงศ์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ผู้แปลคือ บัณฑิต ลีวัชชัย วรรณกรรมที่แต่งในพม่า คือ ศาสนวงศ์ ผู้แต่งได้แก่พระปัญญาสามี ชาวพม่า ผู้แปลคือ ศาสตราจารย์ร้อยตำรวจโทแสง มนวิฑูร (เปรียญ) ทั้ง ๓ คัมภีร์มีคุณค่าความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่นชาวศรีลังกา พม่า ไทย ลาว เป็นต้น

คำถามท้ายบท

คำชี้แจง :

ตอนที่ ๑ คำถามอัตนัย มี ๑๐ ข้อ

๑. จงบอกประวัติผู้แต่งมหาวงศ์
๒. จงอธิบายสาระสำคัญในมหาวงศ์
๓. จงบอกจุดเด่นของมหาวงศ์
๔. จงบอกประวัติของผู้แต่งทีปวงศ์
๕. จงบอกความสำคัญของทีปวงศ์
๖. จงบอกจุดเด่นของทีปวงศ์
๗. จงบอกความเหมือนและความต่างของมหาวงศ์และทีปวงศ์
๘. จงบอกประวัติของผู้แต่งศาสนวงศ์
๙. จงบอกความสำคัญของศาสนวงศ์
๑๐. จงบอกจุดเด่นของศาสนวงศ์

ตอนที่ ๒ : คำถามปรนัย เลือกคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. สาระสำคัญของมหาวงศ์ว่าด้วยเรื่องอะไร
 - ก. ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในลังกา
 - ข. ประวัติราชวงศ์ลังกา
 - ค. วรรณกรรมโบราณของลังกา
 - ง. พงศาวดารลังกา
๒. วรรณกรรมที่ว่าด้วยเรื่องราวราชวงศ์ลังกา เก่าแก่ที่สุดคืออะไร
 - ก. มหาวงศ์
 - ข. ทีปวงศ์
 - ค. ศาสนวงศ์
 - ง. พุทธวงศ์
๓. อะไรคือลักษณะเด่นของมหาวงศ์ที่แตกต่างจากทีปวงศ์
 - ก. ความยาวของเรื่อง
 - ข. อารมณ์ทางวรรณคดี
 - ค. ภาษาและสำนวนโวหาร
 - ง. ความเป็นมาของราชวงศ์ลังกา
๔. ในมหาวงศ์ พระพุทธเจ้าเสด็จมาลังกาก็ครั้ง
 - ก. ๒ ครั้ง
 - ข. ๓ ครั้ง
 - ค. ๔ ครั้ง
 - ง. ๕ ครั้ง
๕. มหาวงศ์จัดอยู่วรรณกรรมประเภทไหน
 - ก. ปกรณพิเศษ
 - ข. มงคลวิเสส
 - ค. สัททวิเสส
 - ง. พุทธวิเสส

๖. มหาวงศ์และทีปวงศ์ เรื่องไหนเป็นอรรถกถาของเรื่องไหน (เมื่อเทียบอรรถกถา)
ก. มหาวงศ์เป็นอรรถกถาของทีปวงศ์	ข. ทีปวงศ์เป็นอรรถกถาของมหาวงศ์
ข. มหาวงศ์และทีปวงศ์เป็นอรรถกถา	ง. มหาวงศ์และทีปวงศ์เป็นอรรถกถาของศาสนวงศ์
๗. ใครคือผู้แต่งศาสนวงศ์
ก. พระปัญญาสามี	ข. พระสิริมังคลาจารย์
ข. พระอุปติสสเถระ	ง. พระพุทธโฆษาจารย์
๘. ใครเป็นผู้แปลศาสนวงศ์อักษรโรมัน เป็นภาษาไทย
ก. ศาสตราจารย์เสฐียร พันธงสี	ข. ศาสตราจารย์ จำนงค์ ทองประเสริฐ
ค. ศาสตราจารย์ร้อยตำรวจโทแสง มนวิฑูร	ง. ศาสตราจารย์.ดร.จำลอง สารพัดนึก
๙. ศาสนวงศ์ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทใด
ก. ปกรณ์พิเศษ	ข. มงคลวิเสส
ข. สัททาพิเศษ	ง. พุทธาวิเสส
๑๐. ใครเป็นผู้ถอดความศาสนวงศ์ภาษามคธเป็นอักษรโรมัน
ก. เซอร์วิลเลียมโจนส์	ข. ฮันส์ ไกเกอร์
ข. ดร. เมเบิล โบท	ง. ดร.แอฟราม โนม ซอมสกี

เอกสารอ้างอิงประจำบท

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. พระคัมภีร์ที่ปวงศ์. แปลโดย นายบุญ แสงฉาย และคณะ.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๖.

บัณฑิต ลิวชัยชาญ. พระคัมภีร์ที่ปวงศ์: ตำนานว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป, กรมศิลปากร พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๗.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ (แปล). วิมุตติมรรค. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๘.

เมเบิล โมด. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โสม ฌนโน). พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๔.

สุเทพ พรหมเลิศ แปล, คัมภีร์มหาวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

แสง มนวิฑูร. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. งานพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมสุนทร (ฉ่อง ถาวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม รองเจ้าคณะภาค ๑๖. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๐.

<http://webcache.googleusercontent.com/> (๕ เมษายน ๒๕๕๔)

<http://webcache.googleusercontent.com/> (๕ เมษายน ๒๕๕๔) <http://webcache.googleusercontent.com/> (๕ เมษายน ๒๕๕๔)